

izgató szónoklat a társadalmi s erkölcsi reformért.

Elválása férjétől megtörténvén, azonban Sandeauval való viszonya is felbomolván, Sand az emancipált nő teljes szabadságával vetette magát új meg új viszonyokba.

Barátjai a legszellemesebb férfiak, elmesztés szív-kitűnőség tekintetében méltók voltak hozzá; s az író pályájában az asszony viszonyai mindenütt végig nyomozhatók.

Sandeau-tól Musset Alfrédhez fordult, az érzelmes és ideges költőhöz, kivel Velenczébe utazott, de barátságuk erőszakosan szakadt meg s a költőnek szívverése került. Azután a híres ügyvéd és parlamenti szónok Bourges Mihály volt benső barátja. Majd Lamennais abbé, a „Paroles d'un croyant” rajongó írója gyakorlatilag nagy hatást szellemére, s ezt ismét Leroux Péterrel, a socialista bölcsészszel cserélte föl, kinek befolyása viszont Chopinnak és Lisztnek a kitűnő zenészeknek engedett helyet. Munkái szelleme s iránya, a nélkül hogy egészen s nagyban változott volna, módosult e viszonyok befolyása alatt. Mig Indiánában egészen magát írta, Valentine Sandeaura, André és Leone Leoni Mussetre emlékeztetnek. Bourges Mihály és Leroux Péter befolyása egész hosszu során a socialista irányu regényeknek érezhető, melyek közül a legkitűnőbbek, s talán Sand összes művei közt is a legtekélyesebbek tartalomra és formára nézve a „Compagnon du tour de France” („Vándorló legény”) és a „Péché de Monsieur Antoine” („Antal ur bűne”) címűek.

A vallásos bölcsre Lamennaisre, setét rajongással, de páratlan erővel, mesterileg festett két regény emlékeztet: „Spiridion”, melyben két szerzetes zárdai életét s fejlődését rajzolja, és „A lant két hurja” című. Végre a zenészek befolyásáról, számos kisebb művész-regény mellett, legnagyobb s legnépszerűbb műve tanuskodik, „Consuelo”, melynek folytatása, a „Rudolstadt-i hercegnő”, ismét a socialista irány eszményi világába csap át.

A socialisták akkor Bonaparte Lajos Napoleont tekintették láthatatlan fejüknek s reményök horgonyának, kiért — midőn Hamba fogságba került — mint a jövő férfijért lelkesedtek. Ismeretes Louis Blancnak később ki is adott levelezése vele. Sand is élénken érdeklődött a szerencsétlen trónkövetelő iránt, szenvedélyesen fel fogta ügyét, melyet a forradalom és szabadság ügyének tartott. Sand valódi hazaszeretettől lángoló szellem volt: a népért, a szabadságért. Lehetetlen volt tehát 1848-ban a politikától is távol maradnia. Mint nő, természetesen csak tollával szolgálhatta hazáját s a szabadságot. Mikor 1848 februárban a júliusi trón összeomlott s az ideiglenes kormány a nemzetgyűlési választásokat elrendelte, Sand George szerkesztette a híressé lett köztársasági hirdetményeket (Bulletins de la République). Az ő tollából folytak azok a prókramációk, melyeket Ledru Rollin írt alá s melyekben elragadó ékesszólással magyaráztatnak a népket a köztársasági kormányzat előnyeire. Egyszersmind a Barbés által szerkesztett „Commune de Paris” című szélső irányu lapnál is közreműködött. Lefordította Mazzini könyvét „A királyság s a köztársaság Osztrómagyországban.” Mint szenvedélyes s izgató író ép oly rendkívüli hatást ért el politikai iratai, mint regényei által.

Az 1848. utáni években ismét egészen a művészethez fordult s költői alkotásai ismét oly gyorsan követték egymást, képzeletében kiapadhatatlannak látszó tárházából, mint fiatalabb éveiben. A socialista irányu regényektől most a falusi történetekhez fordult, melyek közül „François le Champi” (a lencz), a kis Fadette (a Birchpeifer-féle „Tücsök” előképe) és az „Ördögocsár” a legkitűnőbbek: bájos idyllek, épen annyi költészettel mint valóssággal.

Egyszersmind élete történetét is meg kezdte írni, s abban előszeretettel festette hírneves ösét, a szász Móriczot, valamint saját gyermekkorát, neveltetését. Rousseau confessióinak igazságával s hevével írta le házassága s elválása történetét s első küzdelmeit az irodalmi pályán. Kár, hogy a mű félben maradt s szereplését a nagyvilágban és a hírnév s dicsőség verőfényében iratlanul hagyta.

Újabb regényei közül legkitűnőbbek „Valvédre” (magyarul a „Tudós neje”), „Villemer marquis” (magyarul „Egy szegény leány története”) és „Ma soeur Jeanne” (magyarul „Jenny hugom”), melyek megragadó igazsága és a régi szenvedélyvel írt erkölcsrajzok.

Mert bármit mondjanak Sand George-ról ellenségei, kivált a németek, kik azt állítják róla, hogy előtte nincs vallási, erkölcsi, társadalmi, sem elvont igazság, hogy ő csak egyről nem kételkedik, t. i. saját szerencsétlenségéről és csak egyet követel, t. i. saját jogát: ennek ellenében azt állítjuk, hogy Sandnak műveiben kifejtett erkölcses tan, magas, tiszta, valódi keresztény erkölcses tan, mely az egyéni szabadságra s az erény eszményi felfogására van alapítva. Egyet azonban ellenségei is elismernek róla: hogy a költői erőben, képzeletre és alakításra nézve páratlan, s hogy művészi forma és a nyelv hatalma tekintetében senki sem multa még felül. Pedig, a mi nyelvével illeti, ő nem él a Hugo Viktor gazdag és különleges nyelvvel; nem használ több szót, mint Rousseau, egy századad elötte használta, de mily tökéletesen mondja el a régi, egyszerű francia nyelven a legújabb eszméket. Stíljének jelesége egyik legfényesebb tulajdona; e tekintetben a szónoklat és a költészet összes segédeszközeivel rendelkezik és pedig keresetlenül, erőltetés nélkül. Alig van költő, ki a legegyszerűbbeknek látszó eszközökkel oly roppant és megragó hatásokat birt volna előidézni, s ki hibeiben követte volna ama nagy törvényt, hogy az események, melyek a regény személyeivel történnek, jellemeik exsposicziója legyenek egyszersmind s így a cselekvény a jellemben és nem külső hatásokban gyökereszek; e részben csak Góthét lehet vele egy rangba tenni.

Mint középkori nő, Móricz fiának (kit rajongásig szeretett) írta falusi történetét; mint öreg asszony, ismét apai örökébe, a nohanti kastélyba vonulva vissza, unokáinak mesélgetett. Meséi némelyikét le is írta, s azok a legszebb gyermekmesék közé tartoznak. A világi hiábavalóságok, a férfiasodó különlegességek, a szenvedély vihára messze elmaradtak tőle s az agg nagynya visszatért gyermeki ártatlanságához s tiszta eszményeihez.

Néhány héttel elelőtt betegségének

* Megjelent a „Vasárnapi Ujság” 1875. évi 43—49. számaiban Tors K. átdolgozásában.

híre járta be a lapokat, s midőn épen javulását hirdették: másnap halálának híre lepte meg a világot, mely — műveit olvasva — őt még mindig ifjúnak képzelte. Szelleme, képzeletének, alakító ereje valóban oly ifjú és üde volt mindvégig, mint elelőtt negyven évvel. Hirneve sokáig eleven zöld lesz még, hatása sokáig érezhető marad közvetlenül, művei olvasóiban, s az irodalomtörténet örökre a XIX. század legnagyobb írói közt fogja őt emlegetni.

— r —

Jerünk...

Jerünk, jerünk! szülő-földemnek bérc-tövére
Keressünk egy kised esőndes tanyát!
Fenn, fenn zugó erdők alatt, a völgy ölében:
Meglásd az élet mennyi üdvöt ad!

Zöldebb a pázsit ott, tisztább enyhébb a lég,
Zajos vídaman csórtet a patak.
Ság-búg a lomb, közbe' éjjel a fálműlék
Kéjttasan, versengve dallanak.

Ha két a nap: rigó, pinyóke zengedez,
Gyémántot szórnak szét az angyalok,
Szívünkbe is... Terkám, oh milyen édes ez,
Felszivja mint levél a harmatot.

S mint harmattól a hogy megéled a növény:
Telt szívünk akként ad erőt s emel.
Ott az erdők között, a bérc mohos kövén
Irigység, rang- s kincsvágy nem érnek el.

Erdész avagy bányász lennék ott szivesen,
Kévéssel is beárjuk, a mi van.
Jöttömre vársz a lomb-befolyta erkélyen,
S kis gyermekink fogadnak vidorán.

S ha virággyaink' majd a hó ellepé,
Mesélgetünk a kandalló körül.
Lesvén az ablakon le az ösvény felé:
Beszélgető társ hogy mikor kerül?

Jerünk! Szerelmünk oly határtalan s igaz,
Betölti szívünk minden kis zugát.
Ne verje föl e rózsakeretet semmi gaz,
Meglásd, egy élet mennyi üdvöt ad!

De ah, te nem felelsz; nem mozdul sarköved...
Év évre mulik így — oh jaj nekünk!
Te sírba vagy... szívem a sírba is követ,
Veled, ott is az üdv... Jerünk, jerünk!

Bolgár Emil.

Az 1671-ki vértanuk.

Pauler Gyulától.

A Wesselényi Ferenc nádor és társai összeesküvésének történetét már rég óta készülő megírni Pauler Gyula, s ime most elkészült a munka s a magyar tudományos akadémia könyvkiadó vállalatában bocsátotta közre. Évek óta gyűjtötte hozzá az anyagot s több értekezést és történelmi rajzot közölt e kor egyes részleteiről és szereplőiről, melyek a mostani monographiához mind előtanulmányok, vagy e könyvek már egyes részletei voltak. Lapunknak is volt alkalma egyszer egy egészen ismeretlen részletet közölni belőle, egy megrendítő jelenetet: Drabik Miklós kivégzetését; egy más alkalomkor pedig rövid vázlatban közöltük ugyanezek az ő tollából a bécsi helyi és bécsi magyar vértanuk történetét.

E kor történetének szereplői eddigéle mindenkor a martyrság fényes ködében állottak előttünk s egyéni jellemeket inkább csak sejtettük, mint ismerték történetírók s köztük a legnagyobb: Szalay László is kénytelen volt olyan előadásával

megelégedni az egész összeesküvésnek, a minőt az első rangú források hiányában összeilleszthetett s részben következtetések útján hozzáférhetőleg előállíthatott. A bécsi császári titkos levéltár megnyitása után lehetett csak ez első rangú kútfőből meríteni s e részben Pauler olyan gazdag készletnek jutott birtokába, melynek segítségével teljesen részletes leírását adhatta ez oly nevezetes kornak. Az alakokat a költői félműködés büvköréből előszólíthatta a teljes napvilágra s Wesselényi Ferenc nádor, Nádasdy, Zrinyi Péter, az utolsó Frangepán, Széchy Mária s még annyi más alakja e kornak most áll előttünk úgy, hogy rólok — a részletek nézve is tájékozható adatok alapján — itéletet alkothatunk.

Mily részletes és mily érdekes részletekről tanuskodó forrásokat dolgozott fel Pauler Gyula: arról az alábbi mutatvány is meggyőzhet mindenkit, de még inkább az egész munka, melyben a periratok és más adatok alapján a nagy összeesküvés minden ága-boga feltárul előttünk s az itéletéhez lefolyásával a legrészletesebben megismerkedünk.

1671. ápril végén, 28-án vallatták utoljára Zrinyi Pétert és Frangepánt is; a mit akartak mindent kivallottak s a kínzóeszközökkel való fenyegetésre sem vallottak többet semmit. Azután így következik a végső jelenet leírása.

Délután 4—5 óra közt Német-Ujhelynek négy kapuja közül 3 bezárattott, és Abele Molitorral kocsi a várba ment. Követték őket a városbíró a tanácsstagokkal, kik azonban a váron kívül maradtak, hol Ehr kapitánynak századából, a Pio-ezredből 50 gyalog katona volt felállítva. A biztosok először Zrinyit hívták maguk elé és Abele e szavakkal adá tudtára halálós itéletét: „Hallja ön! Jól tudja, mily szörnyű, felsegértő gonosz tetteket követett el legkegyelmesebb, felkent császár és király feleséges urunk és ulla ellen több alkalommal. E tettek kezdettől fogva köztudomásuk voltak, saját vallomásai, írásai által is be lettek bizonyítva, hogy a felség teljes joggal, kihallgatás, védelem nélkül azon büntetést szabhatta volna rá, melyet a császári, királyi, főhercegi és másnemű törvények ily borzasztó gonosztettekre rendelnek; de ő az ausztriai házzal született kegyelmességet ki akarván tüntetni, rendes pert indított, védelmére alkalmat nyújtott, a pert egy judicium delegatumnak adta át, annak itéletét eleinte néhány tanácsos, azután az egész titkos tanács elé terjeszté, és felülvizsgáltatta, és végre elhatározta, hogy a törvény és igazságnak szabad menetét enged! Ennél fogva ő felesége parancsára ezennel tudtul adom, hogy halálra ítélte, és ez itélet ápril 30-án reggeli 9 órakor itt Németujhelyen okvetlenül végre fog hajtani. Készüljön tehát az addig való időben a halálra és örök-kévalóságra! Isten legyen irgalmas árva lelkének!” Azzal megparancsolá Ehr kapitánynak, vigye Zrinyit a városi fegyvertárba. Zrinyi a halálós itéletre elsápadt, de megindulását más külső jel nem mutatá. Egy szót sem szolt, csak vállat vont, és a nélkül, hogy fogságába vészterne, a kapitány és 50 katonának kíséretében lement a városbíró kocsihoz, ki őt átvéve, Ehr kapitánynyal rendeltetése helyére szállította.

Midőn a bíró a fegyvertárból vissza-

jött, Abele Frangepánt hívtatta és azon szavakkal mint Zrinyinek, tudtára adta, hogy meg kell halnia. Frangepán még sápadtabb lett mint Zrinyi és épséggel nem maradt nyugodtan. „En ártatlan vagyok!” kiáltá, ez „igazságtalanság!” és tiltakozni akart, de a biztosok közbe vágtak. „Nincs már idő itt tiltakozni, engedelmeskedjék a császári parancsnak!” mit meg is tön, de a kocsiiban is még panaszkodott, hogy esütőtökig nem tud, nem képes elkészülni a halálra, jöjjön el hozzá Abele. Frangepán új fogságában sem tudott megnyugodni, ismételve küldött a biztosokhoz, hogy az idő rövid, ő nem tud kellelőleg elkészülni a halálra, a császár lesz oka, ha elkárhozik. Említé, hogy végre rendelkeznie kell; de a biztosok visszautasítottak, hogy minde a császárnak, nem rendelkezhetik semmiről; a halálra készülni két nap elég. Használja fel az időt, mert számára nincs kegyelem! Mind a mellett, minthogy maga a városbíró sem győzte eléggé mondani, mennyire kétségbe van esve Frangepán, még az este 10 óra után meglátogatták. Frangepán rimánkodással fogadta őket. Ő még fiatal. Nemzettségének utolsó sarjadéka. Csak egyszer bocsásson még meg neki a császár és nem fog többé soha vétkezni. Nádasdy és Zrinyi is első ízben kegyelmet kaptak; mért ne történhetnék az vele is? Ő irni fog a császárnak; mig válasz nem jö, fűggeszszék fel a végrehajtást; de Abele mondá, hogy az nem lehet; nekik teljesíteniök kell parancsukat, ő pedig készülni a halálra, melyet gonosz tettei által még szigorubb alakban is megérdemelt. Mind a mellett Frangepán még az éjjel irt Leopoldnak, „reszkető tollal, könyes szemekkel, lábaihoz borulva!” Kérte, tekintse virágzó korát, őseinek érdemeit, ne tulajdonítsa vétkét másnak, mint ifjusági tulhív és értelmetlenségnek. Ő nem félne a haláltól, ha ez által ő felesége iránt való hűségét kimutathatná: de elborzad a gondolatól, hogy hóhér keze által kell elveznie, oly hamar, hogy lelki üdvösségéről sem gondoskodhatik kellőleg. Változtassa át a felség a halált bármiféle más büntetésre. „Többet szeretnék még irni — végezé — és irgalomért esedezni, de én nyomorult gyengeségem miatt nem tehetem. Bevégzem soraimat, életem és halálomat felséged kegyelmébe és irgalmába teszem le!”

Az éj lecsillapította a szenvedélyes ifjút. A biztosok határozott válasza kevés reményt hagyott fenn számára; a melléje rendelt papok intésére megnyugodott az isteni akaratban, s lelkének egész hevével a tulvilági dolgokra fordítá figyelmét. Hat kapuczinus volt szolgálatára. Ő a zárdafőnöknek, Ottó atyának gyönt, ki ápril 29. délben meg is áldoztatta. Midőn Abele és Molitor délután meglátogatták, egész nyugodt volt s egy hosszu beszédben bocsánatot kért a felségtől, kegyelmébe ajánlotta cselédjeit és apródját. Kérte, fizesse ki hitelezőit, juttalmazza meg a kapuczinusokat, mindasszon miséket lelkéért. Kérdezősködött Orfeus és neje után és engedelmet kért, hogy Juliájától elbuesz-hasson, végre pedig a biztosoknak szíves fáradságát megköszönte. Abele nagyon megdicsérette istenes érzelmeit. Minden jót ígért és megengedte, hogy nejeinek irhasson; neje — tevő hozzá — velenczei földre menekült, de remélheti a felség kegyelmét. „Orfeus ugyan a lázadásnak egyik főem-

bere volt, és Ali béghez írott levele súlyosan terheli, de ha törődött szívvvel kegyelemért folyamodik, neki sem lesz elzárva a kegyelem ajtaja.” Frangepán egészen nyugodtnak látszott, mióta a biztosoktól hallá, hogy Leopold rá nem haragszik, neki megbocsátott. Levele, melyet nejeinek írt, szeretetteljes, de nyugodt volt. Bucsut vett tőle és Orfeustól, bocsánatot kért, ha valamelyiküket valaha megbántotta. Sajnálta, hogy emléket nem hagyhat nekik, mit azonban a császár fog tenni hagyatékából, végre nejeinek ajánlá Bernardinó apródját az ő szerelméért s a szolgálatokért, melyeket neki tett. Utolsó kedvezménykép engedelmet kért, hogy Zrinyivel még egyszer találkozhassék, mit a biztosok megengedtek, olyképen azonban, hogy a találkozás a biztos, a gyóntató atya és Ehr kapitány jelenlétében történjék és az elítéltek csak németül beszéljessenek.

Zrinyi nevéhez, multjához méltón viselte sorsát. Keveset szoltott és csak a gyónásra, a tulvilágra látszott gondolni. Elhatározá, hogy böjtölni fog halála órájáig. Gyónását már rég zsebében tartá és még aznap (ápril 28.) a guardiánnal elvezé! „En már kész vagyok holnap is meghalni!” — mondá a barátjának és kijelenté, hogy Frangepánnak megbocsát, bár ő sodorta e szerencsétlenségbe. — Mit tegyek vele? tevő hozzá, őt is velem hason baj éri! Éjjel tájban ő is magához kérette a biztosokat, kik kevéssel előbb a siránkozó Frangepánnal voltak és nekik Tarrody György apródját ajánlá, a kinek még valamivel tartozik. Ápril 29. reggel 10 órakor megáldozott s midőn Abele és Molitor meglátogatták, nekik egyet-mást, mit még tetteiről eszébe jutott, megmondott. Délután ismét elhívatta őket és kérdeze, „nem remélhet-e még kegyelmet? Jobb volna, ha a felség életben hagytná, még jó szolgálatokat tehetne neki!” „Erről késő már beszélni, — felelt Abele — „a szolgálatra nincs már több idő, itt az idő meghalni.” — „Isten neki!” mondá Zrinyi, „meghalok én örömet, de ily módon veszni el mégis szomorú!” mire Abele azzal vigasztaltá, hogy az bizony igaz, de más nagy urakkal is az történt és mostani bűnhődése Isten előtt csak lelki üdvösségére fog szolgálni. A kivégzés módjáról pedig megemlíté, hogy ámbár gonosz tettei miatt törvény szerint a legkínosabb halált érdemelt volna meg: a császár mégis, különös kegyelemből, csak lefejezésre és kézcsontkításra itélé. Zrinyi erre csak azt jegyzé meg, ilyekezenek kinyerni a biztosok, hogy a kézcsontkítás elengedtessek, mit ő meg ígérték, ámbár mondák, sikert épen nem reménylenek.

Zrinyi két kis czedulára valami végrendeletfelét írt, ily kelettel: „életem utolsó előtti napján” és azt most a biztosoknak átadá. Tarrodyknak 500 tallért, Lahn Rudolfnak 13 havni bér fejében 500 frtot, a lorettoi háznak 6000 frtnyi tőke után való kamatot kért fizettetni két pap számára, kik ott érte, családja és őseiért miséket mondjanak. A horvátországi sz. lenárdi templomnak, melynek misemondó ruhákat ígért, adassék 2000 frt, a kapuczinusoknak pedig annyi mennyi lehet, alamizsnákra. Egy más czedulán Rudolfert könyörgött, ki kora ifjusága óta híven

* Ez vagy háromszor említették a hírv. jelentésben, melyen Abelenek bocsásdó tolla, kinek legfontosabb az, mit ő tett, kiismerzik. E felfedezések azonban igen jelentéktelen dolgokra vonatkoztak, mert a titkos levéltárban semmi nyomuk.

szolgált a végekben, a tengeren, és csak az ő — Zrinyi — hibája folytán került bajba, parancsait teljesítvén. Intézkedett még két kardjáról és egy buzogányáról. Az egyik kard, melyet csatáiban viselt, hajdan a nagy Szolimáné volt, később Báthory István lengyel király birta, ki után a Rákóczy házra és ettől Zrinyire származott. Midőn Ujhelyre viték, Ugartenál maradt; adják azt fiának. — Szint-ugy igyekeztek a fiu visszazerezni azon aranyos buzogányt, melyet hajdanában Zrinyi György, a szigetvári hős fia, Sasvár bég-től nyert, melyet a császár neki adott s melyet jelenleg Spankau bír, vagy már el is ajándékozott* — A biztosok némi vonakodással fogadták e papir darabokat, mert — mondák — neki már semmije sinesen,

semmiről sem rendelkezhetik. „Nem is rendelkezem — felelt Zrinyi — hanem egészen a felség tetszésére bízom a dolgot, csak azt akartam kifejezni, mikép intéz-

* E czédulák még most is megvannak a titkos levéltárban.

kedném én, ha lehetséges volna!“ azután még nejét, fiát és leányát a császár kegyelmébe ajánlá.

Este ájtott hozzá Frangepán. Egy éve volt már, hogy nem látták egymást és ez

KONSTANTINÁPOLYBÓL. — Egy hárem belseje.

idő alatt mint halálos ellenségek álltak szemben, egymás vádolásával akarván mindegyik magát kimenteni. A közel halál azonban kioltá szívékből a gyűlöletet. A biztosok, Podesta, Ehr és két kapucinus jelen voltak.

Frangepán szólítá meg Zrinyit, német nyelven. Eljött, ugymond, hogy halála előtt még egyszer láthassa, tőle bocsánatot kérjen mindazokért, miket ellene vétett; és megköszönje, hogy ifjusága óta, vezér-

lete alatt, megszokta a halált; reményli, hogy ő mint mester jó példát fog neki mutatni most is, ő — Frangepán — meghalna szívesen, ha azzal Zrinyi életét megválthatná. Holnap, reméli, ismét találkozni fognak az örök boldogságban. — Zrinyi kevesebb ékes - szólással, de nyugodtabban megköszönte, hogy eljött hozzá. Ő nem törődik a halállal, sokszor nézett szeme közé a harezmezőkön; régi ismerőse, de fáj neki, hogy Frangepánnak is meg kell halni. Ő megbocsát mindent, mi elválásuk óta történt, de bocsásson meg

neki is Frangepán! Ezzel a két sógor egymást átölelte, megcsókolta és végbucsu- tón. „Tehát bátran“, mondá Frangepán, „Isten veled! holnap ilyenkor a másvilágon boldogabban fogunk ölelkezni.“ Zrinyi azonnal megírta nejének, hogy testvé-

KONSTANTINÁPOLYBÓL. — Az At-meidan.

A SZÁDELŐI VÖLGY. — Kelti Gasztár festménye után.

s óriási erejével tartva szájokat: sikerült a pillanatnyi veszélyt elhárítani.

A vihar dühe megkésztetted, mintha azon is mérgelődnek, hogy egy ember kifogott rajta. Az eső oly erővel zuhogott s oly bőséggben gyúlt meg, hogy egyes mélyebb, vagy általa kivált helyeken egész medenczék alkotott. A hegyoldalból pedig kidőlt fatörzsek s levált szikladarabok gurultak alá s fenyegettek agyon ütést.

— Itt nem maradhatunk, mondá Strogoff.
— Nem is maradunk, a bizonyos, — felelt a kocsis, — mert a víz árja, vagy a kövek görgetege vajmi hamar lesodor a pokol fenekére.

— Fogd meg azt a lovat, gyáva! kiáltott rá Strogoff Mihály, míg maga az egyiknek a kantárját megragadva, erős kézzel vezetni kezdte.

— Ne félj Nadia, szót Mihály, be a kocsiába.
— Nem félek, bátyám, felelt a leány s hangja a legkisebb felindulást sem árulta el.

A lovak alig bírták a kocsi, hegynek föl, mert még fölfelé kellett haladni. Átázva, a szél-

tegek fenyegettek a kocsi. Egy izben egy nagy szikladarab, egy másod percbe mult, hogy el nem sodorta, vagy agyon nem lapította őket mindenestől. Strogoff egy villám pillanatnyi fényénél meglátta, a mint egy nagy szikladarab, nagyobb tán mint maga a tarantász, csak elvált a helyéről s előbb lassan, lefelé kezdett mozogni — egyenesen a kocsi derekának tartva. Könnyű volt kiszámítani, hogy két-három másodperc s el vannak veszve.

— Csapj rájuk erősen, — kiáltott Strogoff a kocsiára, oly sürgető s parancsoló hangon, hogy a lovak is úgy megriadtak tőle, mintha már az ostor pattogna a fülükbe. A következő másodperczenben a lovak nagyot rántottak a tarantászon, Strogoff pedig a hátulsi kerekéhez ugorva, a kocsi kasát megragadta s vállát alája vetve, emberfeletti erővel egyszerre a levegőbe kapta a tarantász hátulsi részét s az ötödik kerék körül felre fordította az utból. E pillanatban robogott el mellette a roppant ködarab, horzsolva az atléta mellét, s elszorítva lélek-

Igy kellett bevárni, míg a vihar nagyja elvonul. Bármily nagy volt is a Strogoff türelmetlensége, tovább utazásra ily körülmények közt ő sem gondolhatott. Egyébiránt a tetőn levén már, csak az Ekaterinburg felé néző oldalon leereszkedés volt még hátra, a mi — ha az eső elmúlik s az éjt hajnal és reggel váltja fel, talán kevésbé lesz veszélyes s mindenesetre könnyebb, mint az ut eddigi része.

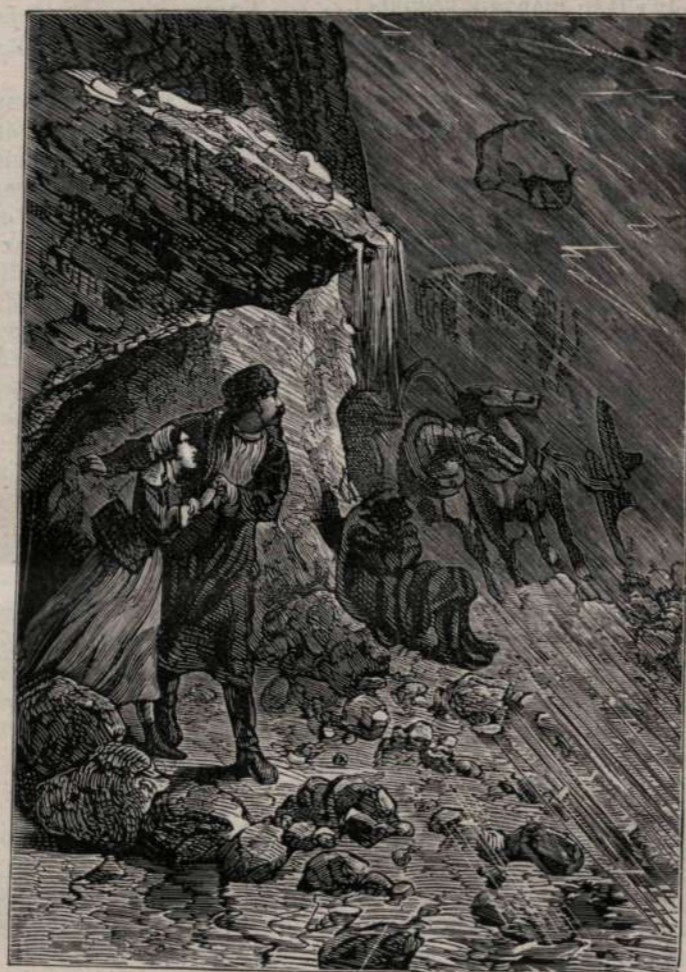
— Várni nehéz, — szólott Strogoff, — de tovább menni lehetetlen. A setében s ily esőben lefelé indulva, bizonyosan valami mélységbe zuhanánk.

— Várjunk hát, — válaszolt Nadia, — ha te szükségesnek látod; de egy perczig sem azért, hogy engem a fáradságtól vagy veszélytől kímélj. Én annak a mit te mersz és kiállasz, egész készséggel alávetem magamat.

— Tudom, Nadia, hogy te el vagy szánva mindenre. De ha most elindulnánk, nem csak a magam s a te életet kockáztatnám, hanem magamra vállalt kötelesség teljesítését. A kötelesség pedig mindenek felett áll.

A lovak elé vetette magát.

A szikla mint eresz védte őket.

STROGOFF MIHÁLY UTAZÁSA.

től fázva, a vihartól ijedezve remegtek, s ilyenkor az állatot elhagyja ereje. Strogoff egész erővel huzta előre a rudast, s biztatta a jemesiket, hogy hasonlót tegyen a nyergessel. A kocsi egypárszor ellent próbált mondani; de Mihály fenyegető mozdulatot tett.

— Szót fogadsz? — kérdé.
— Parancsolod...

— Az Atya parancsolja, felelt Mihály. S e név, mely alatt minden orosz a czárt érzi, elég volt engedelmességre, sőt új bátorságra ielkesíteni a jemesiket.

— Gyí hát, kedves feccsém! kiálta, huzva őket egyik kezével, a másikkal otorát csattogtatva, a minek meg is lett a hatása s a lovak, óriási erőfeszítéssel kirántották a kocsiat a kátyúból és medenczéből s felvonsozták a meredek kaputón, a mely előttök állott. De ezzel korántsem voltak még túl a veszedelmes helyen. Az ut folyvást úgy ment a hegyoldalban, hogy egyik felől a mélység tántogott alatta, másik felől a meredek emelkedett; ott a befordulás veszélye, itt a folyvást meg-megújuló kö-görge-

zetét egy perczre, mint az ágyugolyó, ha igen közel sűrölni az embert a csatában.

— Bátyám! — kiálta Nadia önkénytelenül, egy villám fényénél látva az egész jelenetet.

— Ne reszkess hügom, — felelt Mihály, mikor már vége volt az egésznek.

— Nem is magamért reszkettem, — felelt a leánya.

A vihar azonban még most érte el tetőpontját. A szél valamennyire csendesedett ugyan s a villám és dörgés is gyérült, ellenben az eső valódi fellepszakadással látszott válni. Lehetetlen volt tovább menni; ezt Strogoff maga is átlátta. A tarantászt egy meredek magaslat némi enyhelyébe beállították, magok egy, az oldalba bevájva lenni látszó mélyedésbe behúzódhattak. A köszikla, előre hajolva, mint eresz védte őket, melyről zuhatagként omlott le a víz, míg a kevésbé védett tarantász egyik oldalát ugyan-csak mosta az eső, sőt olykor egy-egy kö-görgeteg is fenyegette. A jemesik, leguggolva a sziklaeresz alatt, nem tudta: káromkodják-e vagy imádkozzák; összekeverte hát mind a kettőt.

E pillanatban egy irtózatoss villám szakított meg a viharfelhők és setétség sűrű körpítját s megreszkettette a bérecket, kénszaggal töltötte el a levegőt. Mikor hosszantartó mennydörgésének robaja lassanként elmult — Nadia kezét a Strogoff karjára tette s halkán ezt sugta fülébe:

— Kiáltásokat hallok, bátyám, figyelj csak! Valóban, a beállott pillanatnyi esőnd alatt segélykiáltások voltak hallhatók és pedig meglehetősen közelből. Valami szerencsétlenségbe esett utas kiáltásai lehettek. Strogoff és a jemesik figyelni kezdettek, bár ez utóbbinak egyáltalában nem volt kedve, akárkinek is segítségére sietni.

Az eső zuhogott. A jemesik hallani sem akart arról, hogy kocsiival, lovakkal induljanak a bajba esett utasok segítségére; s ez valóban nem is lett volna sem esélyes, sem lehetséges. Strogoff Mihály tehát elszánta magát, hogy egyedül indul keresésükre.

(Folyt. követték.)

A zugligetben.

Fővárosi tárcza.

Ennek Balaton-Füred, annak Budakeszi; ennek Gastein, amannak Rákospalota; egyiknek Ostende vagy Helgoland, a másiknak Haraszt vagy epenséggel — sziveskedjenek egy kölni vizzel jól befröcskendezett zsebkendőtt orruk alá tartani — Kőbánya: hja, az életsorsok s a nyári kirándulohelyek szerfölött különbözök!

Vannak közöttünk a fővárosban elegendő, a kik nem adják alább Svájcra és Skandináviára s megbetegednének csupa boszankodástól, ha nem állna módjukban egyik áldott nyáron úgy mint a másikon a vierwaldstätti tó partján hűsölni, Tell Vilmos kápolnájáig evezni s a Rigi pompás kupján lenni a nap fölkelését, egy tucizat amerikai, két tucizat orosz s megszámlálhatlan tucizat angol társaságban. És vannak megint elegendő, a kik áldják sorsukat, ha nagyritkán kirándulhatnak a budai hegyek közé, teleshívné tudjuket illatos léggel s hasztalanul kísérteni meg a jóllakást a „disznófó“-i vendéglőben, hol egy egészséges étvágyu s gyomru halandó ebédje legalább is annyiba kerül, mintha Vefour-nál vagy a „frères provençaux“-nál ebédelné Párisban. Már pedig a szakácsművészet e világhírű csarnokaiban éppen egy hitvány napoleon-d'or olyan ebéd ára, melyhez az Amazon-folyam járult teknősbékáival, Skózia hegyi patakjai pisztrángjaikkal, a Provence finom déli főzélekeivel, a pyrennei hegyek vadjaikkal, míg a tengeri rák Normandia partvidékéről, az eper Nizzából s a pirosbéli gránátalma valahonnan a kablyok nappörzsölt földjéről került elő.

A „disznófó“-i konyhájának gyarapításához alig járul a fővárosi mézszárszékeken, a környékbeli sváb falukon s a jó öreg Dunán kívül tovább eső vidék. (Erős gyanu van, hogy a „laibachi“-rákok is derek magyar honpolgárok.) Mindezen hazai falnivalót mégis oly áron vesztegetik, hogy a jóllakás fényűzését ott csak igen könnyelmű emberek engedhetik meg maguknak.

Nem is csodálkoznék, ha Széll Kálmán ur abból, hogy a „disznófó“-nál főleg vasárnap s ünnepnapokon sok ember szokta megkísérteni a jóllakást, arra a meggyőződésre jutna, hogy Magyarország elbir még egy új adóemet... Mióta az emberséges svájcziai fogaskerekű vasutat építették a Svábhegy természetes lejtőjére, minden zugligeti kiránduló tépelődő Heraklessé válik, kinek sok fejtörésbe és habozásba kerül azon kérdés eldöntése, vajjon a Laszlovszkyig menjen-e a budai tramway-n, vagy pedig fölír-tassa-e magát a Svábhegyre, hogy „Diogenes labyrinthe“-t átbotorkálva jusson félkörzserű kanyarodással a zugliget erdőborított ormaira.

A hirhedett görög cynikus nevére keresztelt labyrinthe-tól ne ijedjen meg az unjonez kiránduló. Nem a krétai utvesztő mintájára van alkotva, valahogyan nem is lakik benne holmi t. cz. Minotaurus, melynek böszült dühét szüz leányok földlázásával kellene lecsillapítani. Diogenes ur budai labyrinthe nem egyéb, mint egy szük s árnyas ösvényektől átszelt fiatal erdősegg, melyben legfőkébb az tévedhet el, ki nem ért ahhoz a nehéz tudományhoz, melyet Schwarz Gyula egy nem kevésbé nehéz ismerettel egyetemben a választói képesség alapjául kívánt volna tenni.

Az utmutató táblák fölírása helyreigazít a követendő irány tekintetében mindenkit, a ki nem felelt még el az ábecét-t. Kockázattassuk meg mindvégig a lóvonatu vasuton való utazást.

Igen ajánlatos közlekedési mód, főleg azok számára, kik gyönyörű találnak a pornyelesben. Hétköznap s szélszél idején még csak hagyján. A Budapestről hazafelé tartó svábok jámboran baktató lovai kevés port kavarnak föl. De vasárnap, midőn társaskocsi s nyitott, elegáns két-fogatnak robognak minduntalan a fehér porrá mált kavicsréteggel burkolt országúton a hegyek árnyat igéro lombdisz felé: ugyancsak kijut a porból a kirándulóknak....

Hétköznap van, délelőtt, s hozzá még könnyeden borult ég: megannyi körülmény, mely a szokottnál kellemesebb utazással biztat. Annival terhesebb s untatóbb a hosszú várakozás a lánchidon fölül eső állomáson. Ugylátszik, hogy legalább egy fél tucizat „passa-sér“-ra számít a vermes reményű kocsi vezető,

holott teljes felóra alatt csak három „gyűlt“ a kocsiába.

Jó magadon kívül még csak egy száraz, életunt képű uri ember s egy takaros vászon-cseléd foglalnak helyet a kocsiában, melynek fedele alatt rekkennővé s főttóvá válik a hőség, mint a valencei hirhedt ólomkamrákban. Az ecetes arczu ur — az ember szeretne ráönteni egy kis olajat, hogy nyíhítsen savanyu vonásain — orra hegyével majd hogy keresztül nem bök egy hirlapot, melynek olvasásába mélyen belemerült. A szakácsné, ki húst s zöldséget vásárolt valahol a hegyek között nyaraló urnője számára, nem kisebb buzgóssággal apró pénzt olvasgatja. Talán éppen azt számítgatja, hány hatost takarított meg a mai bevásárlásnál — magának.

Nagynehezen végre csakugyan összekerül a fél tucizat utas. Tehát indulunk.

Korai remény. A sasszemű kocsi vezető észrevett a lánchid mellett egy természetes aszszonyságot, ki szaporítani fogja a nagyszámu úti társaságot. Egyre lobogtatja zsebkendőjét.

Végre ő is megérkezik, kipirulva, mint a szárított paprika s lihegve, mint egy gözkazán. Bajainak tömege alatt megrendül a nehéz kocsi. Most már csakugyan indulunk. A Duna, a pesti part s a hegynek vívó budai utczák apró, kisvárosias házai egymástán elmaradnak sebesebben haladó kocsi mögött. Szokatlan gyorsaság a budai lóvasuton. „Harmincez nyolcz percz alatt, uram, fenn leszünk a Laszlovszky-nál!“ — mondja a napbarnított arczu kocsi vezető.

Mikor a két ló elé még másik kettőt fogtak, szinte gözsebességgel haladunk föl az enyhén emelkedő pályán. A száraz ur zsebre gyűrte azóta ujságát s aggodalmas arczal tekint hol az utra, hol a kocsi vezetőre, mintha attól tartana, hogy e nagy sebességből baj lesz.

Üde szellő csap felénk a hegyek közül, magával hozva az erdő erőtéljes s élenyűs levegőjét. Jobbról az ördögárok rakonézatlan vizének készítenek „szabályozott“- medret a földások s kömivesek, balra pedig, már jó messzire tőlünk, a fogaskerekű vasut mozdonya kapaszkodik föl kehegve s füstöt okádva a kopasz hegylejtőn.

Megérkezünk. Hogy is szól a nóta?

Pántlikás kalapom
Fajdalgója a szél.
Köszönöm konduktor,
Hogy föl nem döntöttél.

Száraz ur, Kővér asszonyság, barna szakácsné s még három kiránduló csakhamar eltűnnek a „Fácán“- felé vezető uton. A hét-köznap délelött zavartalan csendje borul az egész vidékre, s főleg arra a keskenyen hegynek kigyőző, sűrű agyagba vajt mellékutra, melyen kenyelmes ballagással jatsz előbbre a magasbódó lejtőn.

Vad repkény, bodza s galagonyabokrok szegélyzik fejed fölött az ut partos széleit, egy-egy lekuszó indával vagy lekonyult ággal kalapodat horzsolva. Széles levegű nyom közül itt-ott pipacs piroslik elő, mely e felleeső helyen nem eshetett áldozatul a vasárnapi kirándulók bokrétát kötő szenvedélyének.

Olykor rés nyílik a buja élősvényben, s egy-egy villa hátsó fala fehérlik ki a zöld lombdisz közül. Három-négy — s éppen a legujabbak — még egészen lakatlanok. Hja, mikor oly okosan építették e nyári lakokat, hogy majdnem minden ablakuk a „Fácán“- felé vezető utra néz, melyet reggeltől estig pörköl s éget a nap. A „szabad kilátás“- kedvéért megtisztították környéküket a fáktól is, úgyhogy három oldalról egészen szabadon állanak.

Tessék aztán nyaralni az ilyen kemencében, hol a ház körül alig van egy csipetnyi árnyék s az is csak este felé. Nem esodálnám, ha a hémérő elerné ott dél körül a forrponjt. E szük hegykatlanban, melynek minden lejtőjéről visszaverődnek a napsugarak, különben is túlterheltebb a hőség, mint akár a városban. A régiebb villákat észszerűbben építették, s némelyiket alig venni észre a sudar s széles koronájú fáktól, melyek körökörül zöld lombgyűrű gyanánt övezik a falakat és természetes ágaikkal szinte elernék az ablakredőnyig....

Egy darab idyll élet.
Szőlőindáktól befutott lugasban egy fiatal anya szoptatja csecsemőjét, szeretetteljes le-hajta szöke fűrtös fejét a fehér kebelhez simuló kised fölé. Lábamál egy három-négy éves

leányka törekedik nagy buzgalommal koszorút fenni egy csomó sárga, kék s fehér vadvirágból.

A fiatal hölgy meghallotta lépteink nesztét s gyorsan összevonta fehér reggeli köpenye zárnnyait keble fölött. Hogyan is kerül ember erre a felleeső hegyi ösvényre!

Tölgyerdő hős sűrűjébe vezet a hegynek kuszó s meredekebbé váló út. Pacsirta zeng a magasban, harkály kopogtatja erős esőrével a kemény törzset, s virágról virágra száll a tarka szárnyu lepke, örülni rövid életének. A gyapjas fehér föllegek közül kibukkant tűzgömb sugári csodásan világítják meg a sötétzöld lombkoronákat.

Magasan állsz már a hegytetőn. Balra rés nyílik a fák között s a völgy, melyben még az imént haladtál, ott fekszik lábaid előtt, fehér nyaralóival s kigyőző utaival.

Tovább, tovább! A csucsig jókora út van még hátra. Vízszakadáson, sziklatörmeleken át vezet a kanyarodó ösvény. A távolban kakuk szól. Dongók s erdei méhek surrannak át az illatos légen. Vadrózsabokrok diszítik szerény, halvány virágaikkal az utcsel természetét. Ijedten siklik valamely mohos sziklapal alá a fürgé gyík.

Embereknek nyoma sincs. De mégis! Egy összetört, zsiros ujságlap rántott vagy sült esiből szól, melyet vasárnapi kirándulók sebesen magukkal, hogy elkölték a hegymászás fáradalmi után, a puha pázsiton heverve.

Szélesbedik az út. Bokrok váltják föl a fákat. Fölértünk a magas oromra.

Még néhány lépés, s a legfelsősebb kilátások egyike kínálkozik gyönyörűs szemeidnek. Hová, merre nézni először?

Mögötted a Jánoshegy, a budai hegység legmagasabb pontja, sötétlik erdőtakart csucsai és lejtőivel. Jobbra a „szép jubásné“- völgye terül el a könnyed hullámvonalakban domborodó halmok sokaságával. Hegyen, völgyön tovasiklik a mohó szem. Mélyen alattad a „Fácán“- teraszai fehérlelen ki a gesztenye-s akáczák lomsűrűsége közül. A „Disznófó“- csucsát s épületeit azonban eltakarja egy szomszéd, erdőborított orom.

Csak madárciesérges szakítja meg a tájra boruló ünnepélyes csendet. A szem kéjeleg, a mell dagad. Hús szellő esókolja le arczodról a gyöngyöző verejtéket.

Fényesen csillog a távolban a széleslátu Svábhegy egyházának toronyfedele. Amott a Sashegy erősen kidomborodó kuppa s az ugyan-csak megtörpült budai várhegy, melynek bástyái és házai fehér pontok gyanánt szegélyzik a lát-határt, a gellérthegyi szürke citadellával egyetemben.

Vékony ezüst vonal gyanánt csillog ki a mérföldekre terjedő tájképből a Duna, mely mögött gőz- és párakörbe burkolva jelzi egy hosszú fehér vonal Pest nagy háztömegeit. Lassanként megkülönbözteti aztán a szem Kőbánya, Kis- és Új-Pest, Rákospalota és Kerepes fehér körrajzait is, megvilágítva a már-már függőlegesen fejed fölött álló naptól.

Delet kondit valahol egy harang. A szél el-elkaphodja hangját s fölhozza ide a magányos hegyorom tetejére.

Nehezen válsz meg a pompás látványtól, vadrózsa bokrétaival diszített gomblyukal valagya a „Disznófó“- felé, hova hatalmas étvágyad szólit.

Isten veletek: bérez, völgy s öt forint!

Borosyáni Nándor.

A magyar tud. akadémia közlése.

Legelső tudományos intézetünk e hó 11-én tartotta 36-ik közlést. Diszes és nagy közönség jelent meg. Az akadémikusok emelvényén magyar diszítőnyöket, ibolyaszin főpapi talárok s egyszerű fekete reverendákat lehetett látni. A politikai világ úgy szólva csak azok által volt képviselve, kik tagjai az akademiának. A fővárost Ráth Károly főpolgármester képviselte.

Gr. Lónyay Menyhért elnökölt, s ő tartotta a megnyitó beszédét. Legelőször is az elhunyt tagokról emlékezett meg. A sok vesztésé közt, mely a halál által érte az akadémiát, a Deák Ferenc által szenvedett vesztésé örök marad,

